

OMZWERVINGEN IN EN ROND HET NORDLINGER RIES

(BEIEREN, B.R.D.)

door

C. Karnekamp

Het Ries is ontstaan door een meteorinslag plm. 15 miljoen jaar geleden. Door de inslag ontstond een krater met een doorsnee van zo'n 30 km en werd rondom de krater een randgebergte omhoog geperst. Door de enorme druppels gesmolten gesteente uit het Nordlinger Ries zijn tot in Bohemen gevonden; vroeger werden die druppels (glazig van substantie) Tectieten genoemd, tegenwoordig heten ze Impaktit.

De huidige wetenschap zet nl. vraagtekens bij de meteoritische herkomst van Tectieten. Men schat dat het hemellichaam een doorsnee had van 1000 meter en een enorm gewicht. Deze hele catastrofe duurde slechts seconden, de gevolgen des te langer.

De krater vulde zich met water, waardoor een groot meer ontstond. In en langs het meer ontwikkelde zich een rijk dieren- en plantenleven, o.a. pelikanen kwamen er tot broeden.

Na het leeglopen van het meer, door erosie, bleef een uitermate vruchtbare vlakte achter, omgeven door een middelgebergte.

Het Nordlinger Ries is wereldwijd bekend, niet alleen als fossiele meteoorkrater, maar ook door de Amerikaanse astronauten, die hier getraind hebben in het verzamelen van gesteente, alvorens ze naar de maan reisden. Tot zover in kort bestek het ontstaan van het Ries.

Een goed uitgangspunt voor onze omzwerpingen is de stad Nordlingen, in de middeleeuwen gebouwd en helemaal ommuurd met op de muur een overdekte weergang.

Deze weergang is gedekt met pannen, gelegd als "paters en nonnetjes". In de muur bevinden zich ook woningen en binnen de stadsmuur kan men ook nog enige boerderijen vinden, zoals in de middeleeuwen.

Een bezichtiging van de stad en een wandeling over de muur (plm. 1 uur gaans) zijn zeker aan te bevelen.

Vanuit Nordlinger bezoeken we eerst Holheim, 2 km zuidwestelijk van de stad. Hier vinden we aan de voet van een berg de gerestaureerde fundamenten van een Romeinse villa.

Via een pad bestijgen we de helling in de richting van een grote rotspartij. In deze rotsen vinden we de Offnethöhlen, een woonplaats uit de steentijd.

Zoals gebruikelijk bij dergelijke grotten is er een grote opening, die tijdens de bewoning dicht gemaakt was, zulks om roofdieren buiten de grot te houden.

Wat verder in de rots is een zeer nauwe opening, waar een mens net door kan; dat was de toegang.

Bij het uitgraven van de grot en omgeving zijn halssnoeren gevonden van aaneen geregen Theodoxus en Gyraulus multiformis. Deze laatste is een fossiele Planorbidae uit het Steinheimer Bekken, zo'n 30 km westelijker gelegen.

Op het plateau van de berg was later een nederzetting van de Alemannen (een palissadendorp).

In de helling komen grote rotspartijen voor met mooie plantengroei o.a. sedum en steenanjer; de helling is schraal begroeid met grassen en kruiden met hier en daar een jeneverbes.

Op de helling tussen de rotsen leven droogteminnende molusken en wel de volgende soorten:

Chondrina avenacea (Brug., 1792), Granaria frumentum (Drap., 1801), Pupilla muscorum (Linné, 1758), Pupilla sterri (Voith, 1818) en Zebrina (Zebrina) detrita (Müller, 1774) om enkele soorten te noemen.

Zorgt U ervoor, dat U in dit droge biotoop geen planten van de rotsen lostrekt, deze sterven onherroepelijk. Verzamel zoveel mogelijk daar, waar geen planten groeien en dat is vooral wat verder onder de rotsblokken en in de spleten. Van Holheim steken we even het dal over en bezoeken het Suevit voorkomen aan de Altenburg. Suevit is een gesteente, dat ontstaat bij een meteorinslag, de naam van dit gesteente is afgeleid van een afgesplitste stam van de Alemannen, de Sueven.

Tegen de klok in gaan we nu naar de Adlerberg, zuid-oostelijk van Nordlingen. Deze berg is vooral bekend door een veldslag in de dertigjarige oorlog, vandaar een groot houten kruis op de top.

Op de helling van de Adlerberg kunnen we zeer goed een monster Hydrobia risgovensis verzamelen, uit de hier mooi afgezette Süswasserkalk. In deze kalk ingespoeld kunnen we steenkernen vinden van Cepaea silvestris silvestris.

Zeldzaam is het vinden van een goed bewaard huisje, waarop de banden te zien zijn. Meestal zijn de steenkernen te verzamelen in het geërodeerde materiaal, dat los op de helling ligt.

Als we voldoende materiaal verzameld hebben, vervolgen we onze tocht en rijden naar Hurben en bezichtigen daar de ruïne Niederhaus. Via een brug komen we in de slotzaal, heelaas zonder dak. Aan de buitenmuur zien we het uitgebouwde toilet (in die tijd -middeleeuwen- lieten ze alles langs de muur vallen) en staan dan even stil bij de waterput, die helemaal vanuit het dal tot aan de top van de berg opgemetseld is.

Dat moet toch een gigantisch werk geweest zijn zo omstreeks de eerste helft van de elfde eeuw. Zoals alle ruïnes die hoog op een berg gebouwd zijn, herbergt ook Niederhaus een droogteminnende slakkenfauna.

Ook de plantengroei is onze belangstelling meer dan waard. In de nabijheid van de hiervoor genoemde excursiepunten is het niet mogelijk de inwendige mens te versterken. Dus gaan we daar nu wat aan doen en trekken we naar het klooster Mönchsdeggingen.

Dit klooster werd in 1006 gesticht en werd tijdens de dertigjarige oorlog door de Zweden bezet en geplunderd.

Vanaf 1706 werd het klooster vanaf de grond herbouwd. De schitterende barokker domineert ter plaatse het landschap en is een bezoek zeker waard.

Binnen de muren van het klooster bevindt zich een Gasthaus, waar het eten overvloedig en het drinken best is. Probeert U eens een Weisse (bier dat van tarwe gebrouwen is).

Na bezichtiging van de kerk en kloostertuin trekken we via smalle wegen door het fraaie landschap naar Wending.

Hier dwalen we een uurtje door deze kleine stad met mooie vakwerkhuisen en staan even stil bij het geboortehuis van Dr. von Fuchs, een botanicus, waarnaar het plantengeslacht Fuchsia is genoemd.

Het wordt tijd, dat we na deze culturele bezienswaardigheden weer eens aan de malacologie en palaeontologie gaan denken. Dus rijden we thans via de rand van het Ries naar Uttingen in Beieren.

Vlakbij de stad ligt het dorp Hainsfarth, waar we aan de Buschelberg een Sportplatz vinden. Langs dit sportcomplex kunnen we een prachtig profiel in de Süßwasserkalk bestuderen. De verzamelaars van fossiele mollusken kunnen hier in de mergelige lagen Hydrobia risgovensis in zeer grote hoeveelheden vinden (met en zonder schaal).

Zeldzamer is Cepaea silvestris silvestris en nog zeldzamer Granaria antiqua.

De verzamelaars van recente mollusken kunnen hier hun hart ophalen aan de droogteminnende soorten, waarbij vooral het zeer algemeen voorkomen van Zebrina (Zebrina) detrita en Helicella itala opvalt.

Neem als goede verzamelaar alleen volwassen exemplaren mee, dan blijft de populatie in stand.

Als laatste excursiedoel hebben we de Goldberg gepland, een berg in de nabijheid van Goldburghausen, noordwestelijk van Nordlingen. Vanuit Goldburghausen vinden we de Goldberg aan onze rechterhand. We rijden de berg iets voorbij en vinden dan rechts van de weg een parkeerplaats. Deze parkeergelegenheid is aangelegd voor het tegenoverliggende sportveld en niet voor de bezoekers van de Goldberg. Het meenemen van de auto bergopwaarts over een karrespoor is niet aan te bevelen, het kan een uitlaat kosten en het is bovendien verboden (Naturschutzgebiet).

Vroeger was tegen de berg een steengroeve in bedrijf, waar bouwsteen gewonnen werd. In die tijd zijn er schitterende fossielen gevonden, welke nu te zien zijn in het stadsmuseum van Nordlingen.

Het profiel bestaat uit Süßwasserkalk, waaruit vogelnesten

(soms met eieren) van o.a. pelikanen tevoorschijn kwamen; ook de veren waren vaak heel mooi geconserveerd. Wij zullen het met mindere zaken moeten doen. Onze belangstelling gaat in hoofdzaak uit naar mollusken, recent en fossiel.

Eén van de meest interessante soorten, die we hier kunnen vinden, is Trochoidea (XeroCLAUSA) geyeri (SoBs, 1926). Verder komen nog voor Clausilia parvula (Studer, 1789), Cochlicopa lubricella (Porro, 1838), Pyramidula rupestris (Drap, 1801), Truncatellina cylindrica (Férussac, 1817) om enige soorten te noemen.

Het beste is om van de helling een grondmonster mee te nemen en dat thuis uit te zoeken.

Na jaren van onderzoekingen aan de Goldberg vonden we in 1979 een spleetopvulling in het profiel, waarin een groot aantal land- en zoetwatermollusken, uit het Boven-Mioceen (Sarmatien), voorkwamen.

Het verzamelen van dit fossiele materiaal is een zware bezigheid, terwijl het uitlezen en bewerken van deze fauna zeer tijdrovend is. Tot nu toe hebben we grote aantallen mollusken verzameld, waaruit we de volgende soorten willen noemen: Planorbis cornu manteli, Pseudamnicola sp., Gastrocopta acuminata en Carychium sandbergeri.

Er komen nog veel meer soorten in dit sediment voor, maar gezien de afmetingen van het materiaal (millimeterwerk) en het uitgebreide literatuuronderzoek zal het nog wel enige tijd duren eer al het materiaal bewerkt is.

Als we de Goldberg bezoeken, moeten we er wel aan denken, dat dit gebied beschermd is, zodat graven en dergelijke activiteiten verboden is. Al met al valt er op de Goldberg veel te genieten. Prachtige vergezichten over het Ries, mooie planten op de helling, onder aan het profiel tussen de kruiden veel hagedissen en natuurlijk ook vlinders en andere insecten.

Hebben we al onze zaken weer teruggesleept naar de auto, dan biedt de naaste omgeving nog vele mogelijkheden op culinair gebied, b.v. Wallerstein met een zeer fraaie slottuin, waarin stokoude bomen en een goede herberg. We zijn nog slechts enige kilometers van Nordlingen, waar we natuurlijk alles vinden, wat een mens begeren kan.

Hier beëindigen we onze zwerftocht in het Ries. Rest ons het op orde brengen van de bagage, alvorens we de thuisreis aanvangen. We hebben veel gezien en hebben voor een hele winter werk, opdat alles goed gedocumenteerd in de collectie opgeborgen kan worden.

Voor een bezoek aan dit gebied kunt U de volgende bronnen raadplegen:

Chao, Hüttner & Schmidt-Kaler, 1978:
Aufschlüsse im Ries-Meteoriten Krater. Führer zu vor- und frühgeschichtlichen Denkmälern,
Nordlingen-Bopfingen-Oettingen-Harburg
Teil I : Einführende Aufsätze.
Teil II: Exkursionen.

Frei, Hans und Günther Krahe, 1979:
Archäologische Wanderungen im Ries.

Karnekamp, C.: Een verzameltocht naar het Nordlinger Ries
(Beieren, B.R.D.).
De Kreukel, 21e jrg., no. 9.

Kavasch Julius, 1976: Mondkrater Ries, ein geologischer
Führer.

Krüsche, Otto, 1984: Erlebte Urzeit, nachdenkliche Spazier-
gänge auf der Schwäbische Alb.

Schmidt-Kaler, Herman und Walter Treibs, 1970:

Exkursionsführer zur Geologischen Übersichtskarte des Riesses.

Topographische Karte, Nordlinger Ries und Umgebung, 1:50.000.

Voor verdere inlichtingen tevens:

C.Karnekamp, postbus 6, 1110 AA Diemen.